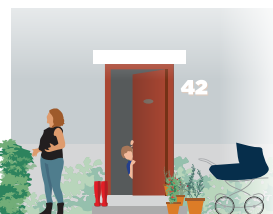

Innehåll

vii Förord av Jan Gehl

x Förord

9 *Goda grannar*

1 Inledning

15 **Kvarteret som byggsten**

Att leva lokalt i en alltmer urbaniserad värld

18 Omgärdning

34 Sammanfogade hus

46 Olika skikt

54 Bottenplanets potential

70 Att inrymma stora funktioner och behålla den mänskliga skalan

84 De många fördelarna med små, slutna kvarter

89	<i>Din tid är värdefull</i>	141	<i>Livet i skikt</i>	205	<i>Mjukt är svårt att bräcka</i>
93	Att ta sig fram och komma överens i en värld av trängsel och segregation	147	Att leva med vädret i en tid av klimatförändringar	211	Nio kriterier för en tät men trivsamt stadsmiljö
96	Mobilitet och den mänskliga dimensionen	150	Börja leva i det fria	214	1. Blandade byggnadsformer
98	Gångvänliga byggnader	154	Bjud in utomhuskänslan: Naturligt ljus och naturlig ventilation	216	2. Olika sorters utomhusytor
103	Att skapa gator	158	Fönster och dörrar	218	3. Flexibilitet
105	En promenadstad	164	Det närmaste uterummet	220	4. Mänsklig skala
116	Bjud in cyklister	174	Att bygga sitt eget väder	222	5. Gångvänlighet
		188	Naturen flyttar till stan	224	6. En känsla av kontroll och identitet
				226	7. Ett behagligt mikroklimat
				228	8. Mindre koldioxidavtryck
				230	9. Större biologisk mångfald
				233	Efterord
				234	Hur hamnade jag här?
				241	Noter

Inledning

Från livet mellan husen
till mjuk stad

*Ett samhälle kan vara så stenigt
Att allt är ett endaste block
och invånarmassan så benig
Att livet har stelnat i chock*

*Och hjärtat är helt i skugga
Och hjärtat har nästan hört opp
Tills någon börjar att bygga
En stad lika mjuk som en kropp*

Inger Christensen, "Det", 1969¹

Det har vuxit fram ett globalt intresse för det danska fenomenet *hygge* – den vardagliga gemenskap och varma, gemytliga stämning som skapar trivsel. Hygge speglar *de mjuka värdena* i det skandinaviska samhället. Det finns en mild pragmatism, som är karaktäristiskt för det nordiska länderna, som går ut på att livskvalitet handlar om att ta vara på små och vardagliga saker i tillvaron och göra det bästa med begränsade resurser (vilket man nog kan hävda också avspeglas i välfärdsstatens djupare värderingar). Denna pragmatism tar avstamp i människans fysiska och sinnliga kapacitet och begränsningar, och innebär att man följer naturlagarna och rättar sig efter klimatförhållanden och årstider.

Betydelsen av ordet *hygge* är precis som engelska *hug* knuten till välbefinnande. I Sverige kallas samma fenomen för *mysa*, medan norrmännen säger *kose* (som *cosy* på engelska). De danska och norska orden kan användas som reflexiva verb (hygge sig och kose seg), så att man säger: "Ska vi mysa oss?". Denna talande lingvistiska detalj i Skandinaviens kalla klimat och karga landskap avslöjar människornas djupt liggande behov av att skapa en gemensam hemtrevnad, att *mjuka upp* vardagens hårda verklighet. Vi måste ändå ta itu med dagliga bestyr och utmaningar. Alla måste jobba, gå ut i vinterkylan, ta cykeln eller vänta på bussen, hämta barnen från förskolan och laga middag, diska och ta ut soporna. Men med viss omsorg kan vi göra allt detta med lite mer värdighet, lite större välbefinnande och till och med lite mer glädje. Små steg och enkla investeringar till låga kostnader kan *mjuka upp* den moderna tillvarons ibland hårda verklighet en smula – till och med i en värld som präglas av snabb urbanisering, ökande segregation och klimatförändringar.

Kanske låter det naivt att prata om *hygge* med tanke på de enorma utmaningar som våra samhällen står inför i dag. Ett hårt politiskt klimat speglar trots allt en djupgående och uppriktigt rädsla för förändring. Rädsla för att den snabba urbaniseringen ska hota människors sätt att leva. Rädsla för den sociala situationen, med en växande och föränderlig befolkning; för överbefolkning, social segregation och ojämlikhet. Rädsla för klimatförändringar, för att vädermönstren ska förändras och naturkatastrofer inträffa oftare. De här utmaningarna slår mot själva kärnan i människans tillstånd. En vanlig reaktion när man ställs inför sin rädsla är att springa åt andra hållet, att förneka förändringen och stänga ute det som är annorlunda snarare än att acceptera utmaningarna och välkomna de möjligheter som det nya innebär.

Klimatförändring, trängsel och segregation, samt en snabbt ökande urbanisering är tre av de största utmaningarna som världen står inför under tjugohundratalet. Och många människor kan betrakta alla förändringar som har med planeten, platser och personer att göra som ett hot mot deras sätt att leva.

Allt eftersom städerna förtätas runtom i världen, och boendekostnaderna tvingar fler människor att bo på mindre yta, blir det svårare att balansera privatliv och sociala möten. Depression och ensamhet blir allt vanligare. Den globala hälsan försämras av att människor tillbringar sina liv sittande inomhus, inne i mekaniskt ventilerade byggnader med artificiellt ljus, och tar sig överallt med bil. Det är dessa utmaningar som *Mjuk stad* tar upp. Att vistas mer utomhus i sällskap med andra, röra på sig och uppleva "livet mellan byggnaderna"² är viktigare än någonsin.

Kombinationen mjuk och stad kan låta som ett oxymoron. Det var i ett samtal med professor Toshio Kitahara, som har översatt Jan Gehls böcker till japanska, som begreppet *mjuk stad* först identifierades. Professorn kommenterade att jag ofta använde dessa skenbart motsägelsefulla ord tillsammans. En mjuk stad handlar om att röra sig närmare varandra och mötas, skapa kontakt mellan människor och med livet runt omkring. I flera årtionden har så mycket av stadsplaneringen fokuserats på att organisera människors liv och aktiviteter i olika silor, att separera människor och saker i syfte att minska risken för konflikt. Jag skulle i stället vilja fokusera på hur potentiellt motstridiga förhållanden i vardagslivet kan länkas samman och förenas för att höja livskvaliteten.

Kanske kan *mjuk stad* betraktas som en motvikt eller till och med ett komplement till *smart stad*. I stället för att använda ny, avancerad teknik för att lösa utmaningarna med en ökande urbanisering kan vi ta hjälp av enkla, småskaliga, lågteknologiska

och genomtänkta lågkostnadslösningar som sätter människor i fokus och gör stads-
livet lättare, mer lockande och bekvämare. Mjukare kan också vara smartare.

I den här boken presenteras iakttagelser om några grundläggande aspekter av
stadsform och stadsplanering som kan bidra till mer hållbara och resilienta sam-
hällen och till friskare, lyckligare människor. Boken är indelad i tre huvudkapitel,
där vart och ett hanterar en av utmaningarna i tjugohundratalets tillvaro. Mellan
varje kapitel kommer en kort betraktelse som utforskar en idé om hur livskvalite-
ten i städerna ska kunna upprätthållas och höjas.

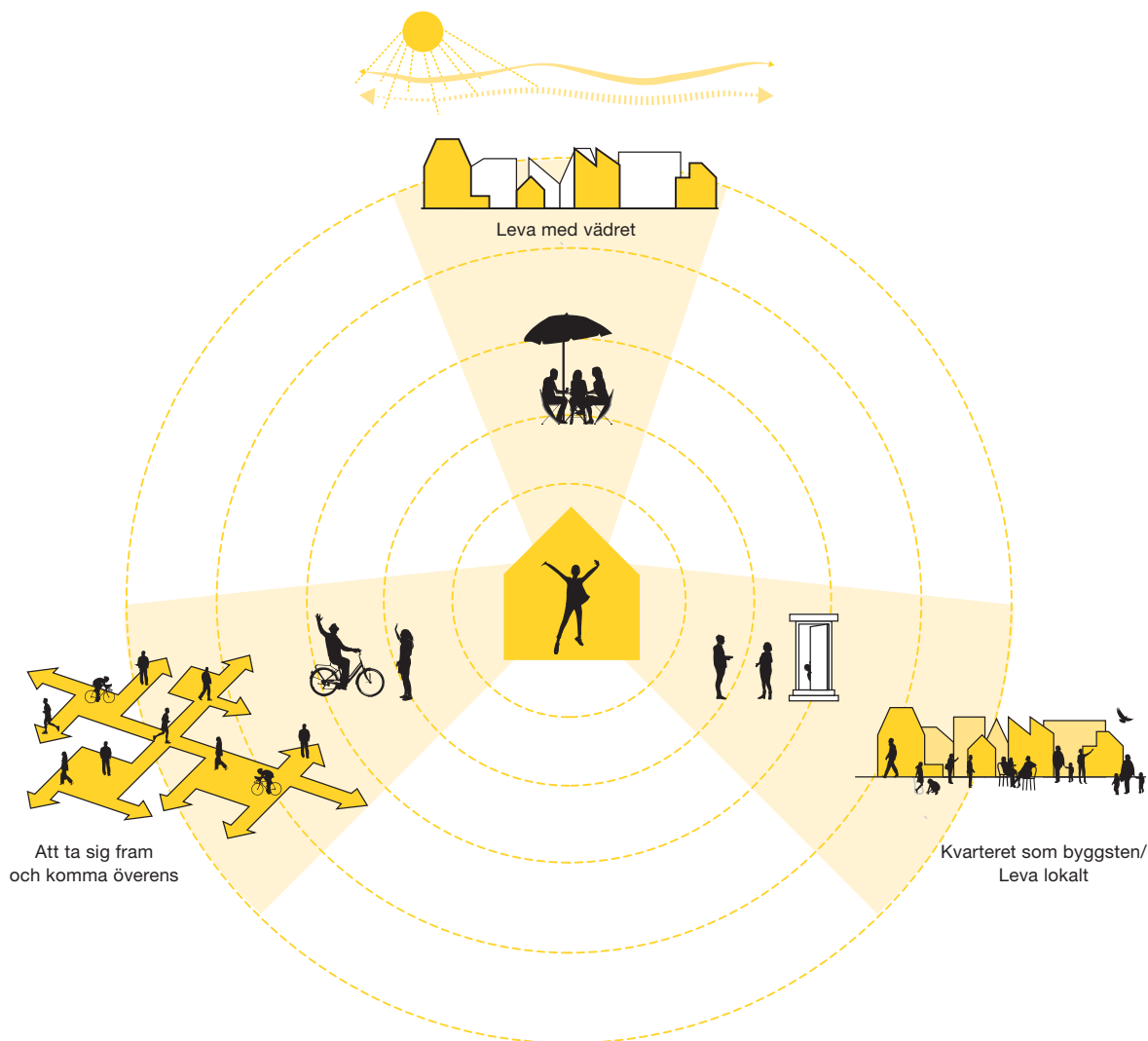
Första kapitlet, "Kvarteret som byggsten: att leva lokalt i en alltmer urbaniserad
värld", handlar om att möta urbaniseringens utmaningar genom att hitta sätt att
åstadkomma täthet och mångfald på samma plats, så att människor kan leva så
lokalt som möjligt. I andra kapitlet, "Att ta sig fram och komma överens i en värld
av trängsel och segregation", tar jag upp både de fysiska och de sociala utma-
ningarna i fråga om människornas mobilitet i staden; en mobilitet som börjar redan
vid ytterdörren. Kapitel tre, "Att leva med vädret i en tid av klimatförändringar",
handlar om att ge människor som tillbringar det mesta av sin tid inomhus en anknyt-
ning till det som finns på utsidan, att öka medvetenheten om naturens krafter och
göra människor mer bekväma med dem.

Samtliga kapitel tar små, enkla steg från det välbekanta (hemmet och arbetsplat-
sen) till det mindre välbekanta (stadsdelen som helhet, staden och världen). Den
röda tråden i kapitlen är att den täthet och mångfald som livet i en stad präglas
av måste kunna tillgodoses på ett sätt som skapar välbefinnande, bekvämlighet,
trivsel och gemenskap i vardagen.

I boken hämtas inspiration från en nordisk planeringstradition där människan står
i fokus. År 1971 publicerade Jan Gehl *Livet mellem husene*, parallellt med hustrun
Ingrid Gehls bok *Bomiljø*.³ De båda böckerna gavs ut vid en viktig vändpunkt
inom stadsplanering och representerar ett paradigmskifte i fråga om förståelsen av
människor och de bebyggda miljöer som vi lever i. Jan och Ingrid Gehl utvecklade
ett tvärdisciplinärt förhållningssätt för att prioritera människors tillvaro framför
den byggda formen.

Samtidigt växte en ny stadsform fram i Danmark: vi kan kalla den tät-låg, där
man lät låga och täta byggnader balansera de individuella behoven och invånarnas
gemensamma behov. Det var ett "tredje alternativ", där den industriella byggteknik
som användes vid storskaliga bostadsprojekt kombinerades med typdetaljer
som återfanns i enbostadshus.

De tidiga projekten med tät-låg stadsform minskade skalan radikalt, och man
byggde områden med byliknande mönster, där de enskilda husen fick en egen
karaktär. Bostäderna gavs vanligtvis en personlig prägel genom små men bety-
delsefulla detaljer, som egen ytterdörr och trädgård. Lika stor omsorg lades på
att skapa tydligt avgränsade delade och gemensamma ytor, för att uppmuntra till
sociala möten mellan grannarna. Den lågtäta stadsformen är en hyllning till både det
individuella och det gemensamma. Detta betydelsefulla "både och", med privata

Den mjuka staden välkomnar möjligheten att interagera med platsen, planeten och andra personer. Människor bjuds in att interagera i sin egen takt med omgivningarna, från hemmet och arbetsplatsen, steg för steg, ut i närområdet och vidare till den omgivande staden och världen.

och gemensamma utrymmen, innebar ett erkännande av två skenbart motstridiga sidor hos den mänskliga naturen: behovet av avskildhet och behovet av umgänge. Principerna i den här boken bygger på värdena inom den tät-låga strömningen, och uppdaterar dem för att passa tjugohundratalets täta, funktionsblandade stadsmiljöer.

Samtidigt som den tät-låga strömningen växte fram började gator och offentliga platser i Danmark göras om till gågator, och först ut var välkända *Strøget* i Köpenhamn. Åtminstone ett tag erbjöd dessa gångstråk ett mer hållbart och trevligt alternativ till stora köpcentrum i utkanten av städerna. Som en reaktion på oljekrisen 1973–74 blev danska städer också banbrytande i fråga om att betrakta cykeln som ett viktigt transportmedel. I och med att det anlades cykelinfrastruktur i städerna blev det säkrare för alla att cykla, och cykling blev ett fast inslag i stadsmiljön och en del av vardagen.

I slutet av 1970-talet och under 1980-talet började man i Danmark alltmer röra sig bort från den radikala slumsanering av äldre stadsdelar som förespråkades av modernistiska stadsplanerare över hela världen, och mot ett mer omsorgsfullt,

genomtänkt och lokalt tillvägagångssätt. Den traditionella formen med slutna kvarter bibehölls, och många gamla byggnader bevarades och renoverades. På 1980-talet började också ekologiska lösningar integreras i stadsmiljön, med solpaneler och vinterträdgårdar, som förde människor närmare naturen och bjöd in det ekologiska synsättet i vardagen.

Tillsammans gjorde den lågtäta bebyggelsen, ökad gång- och cykeltrafik, enkla förändringar och justeringar av de befintliga stadskvarteren och integrationen av ekologi att stadslivet blev mer socialt och betydligt mer lockande, framför allt för barnfamiljer. Att den mänskliga dimensionen fick erkännande och ansågs viktig var avgörande för att stadslivet skulle få en pånyttfödelse och Köpenhamn skulle hamna på kartan som en av städerna i världen med bäst livsmiljö.⁴

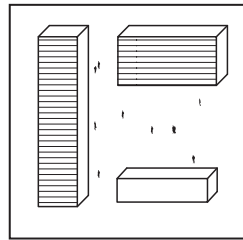
Jag har inte ambitionen att förvandla hela världen till ett Köpenhamn eller Skandinavien. För att lösningar som fungerar på ett ställe ska fungera på ett annat krävs en hel del omtolkning. Men med det sagt har den nordiska strategin att acceptera verkligheten, snarare än att försöka undkomma den, potential att göra livet bättre. Vi kan lära oss att uppskatta vardagen snarare än klaga över den, att leva i symbios med vädret, leva inom våra tillgångar och leva med de grannar vi har. Den här boken innehåller exempel från utanför Skandinavien, bland annat från andra delar av Europa och från Japan, USA och Australien, med andra platser där man genom kreativitet verkar ha kunnat göra mer med mindre.

Den urbana världen består av många olika platser med olika klimat och kulturer, människor och landskap, politik och styrelsesätt, finansmekanismer och rättssystem. Vissa av skillnaderna kan även råda mellan städer och byar och mellan stadskärnor och förorter i samma land. Men på något sätt, trots alla dessa skillnader, ser jag väldigt snarlika situationer, utmaningar och problem runtom i världen. Jag misstänker att samma grundläggande principer kan bidra till att skapa lösningar på många av dessa situationer. På det hela taget är vi människor och våra behov anmärkningsvärt likartade på olika platser i världen, och detsamma gäller våra grundläggande behov av välbefinnande och trivsel i vardagen.

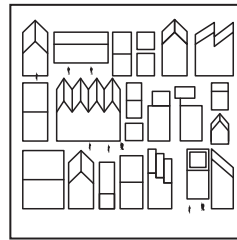
Den utmaning som den ökande urbaniseringen utgör är i själva verket en möjlighet att skapa mer ändamålsenliga städer. Staden kan vara en plats för givande interaktion och en plattform för förbindelser och samspel, där variationen frodas genom förtätning och funktionsblandning. Genom att vara grannar kan vi skapa ständigt föränderliga urbana symbioser och upptäcka möjligheter till mer hälsosamma, hållbara, tillfredsställande och betydelsefulla relationer.

Som Jaime Lerner, arkitekt och tidigare borgmästare i brasilianska Curitiba, sa i ett välkänt uttalande: ”Städerna är inte problemet, de är lösningen.”⁵

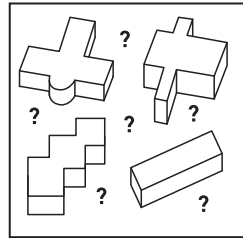
Några principer

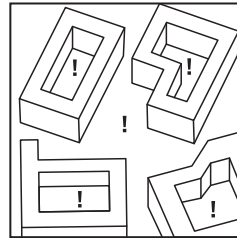
Från stor skala

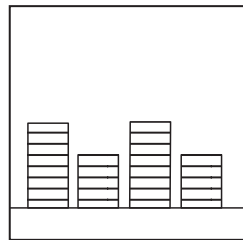
till liten skala

Från öppna ytor

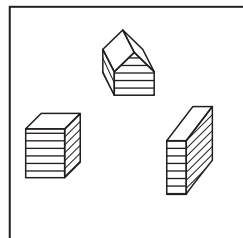
till omgärdade utrymmen

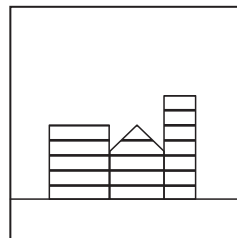
Från stapling

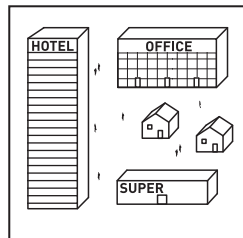
till skikt

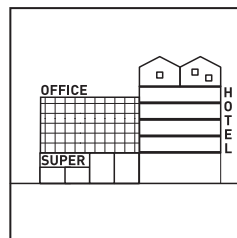
Från fristående hus

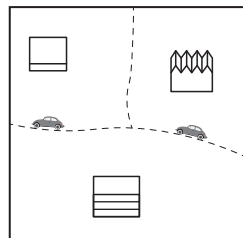
till sammanbyggda

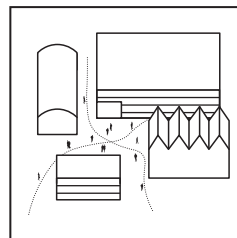
Från monofunktionell

till multifunktionell

Från utspridda på köravstånd

till samlade på gångavstånd

Goda
grannar

01.

02.

03.

”Grannskapet är inte en plats, det är en känsla”

När vi talar om den mänskliga miljön, orter och städer, stadsplanering och platsutveckling, är ordet *granne* alltid användbart. Om man tänker på sin granne ser man för sig en annan människa. Det handlar inte om ett vagt planeringskoncept eller ett odefinierat urbant fenomen, utan om en levande person – någon som du, men ändå annorlunda. *Granne* är inte en teknisk term eller ett fackbegrepp inom planering, utan ett enkelt ord som alla känner till. I snävast möjliga betydelse kan ”granne” vara personen som bor bredvid dig. I den vidaste betydelsen kan det vara hela mänskligheten.

Vi har en form av relation till våra grannar. Den mänskliga miljön handlar mer än något annat om relationer: relationer mellan människor och planet, mellan människor och platser, och människor emellan.

När det gäller relationen mellan oss människor och planeten har vi gjort ogästvänliga platser och stränga klimat beboeliga. Samexistensen med andra människor har lärt oss att samarbeta och samverka, att organisera, handla, tillverka och lära. Vår förmåga att odla, kontrollera och till och med manipulera dessa olika relationer har gjort det möjligt att göra mer än överleva – att skapa samhällen och kulturer och att ofta (men sannerligen inte alltid) uppnå en bättre livskvalitet. Den framgångsrika samexistensen har gjort att vi har utvecklats, att vi kan leva längre och rikare liv.

Men det är förstås inte alltid lätt att vara granne. Människor har olika perspektiv och olika behov, värderingar och beteenden. Fördelarna med samlokalisering kan lika gärna omvandlas till problem, när överskott leder till avfall, energi till förorening, rörlighet till trafikstockning, samarbete till exploatering och samexistens till konflikt.

Men i vår snabbt urbaniserande värld har ordet *granne* fått större betydelse än någonsin. Städerna runt om i världen blir inte bara tätare, utan också mer mångfasetterade. Och det är just mångfalden och skillnaderna som skapar möjligheter. Det enklaste sättet att begagna sig av allt samhället har att erbjuda är att ha grannar, nära grannar.

Bilder från grannskap:

01. Mexico City

02. Köpenhamn

03. Stockholm

Tesen i denna bok bygger på en enkel ekvation:

$$\text{Täthet} \times \text{Mångfald} = \text{Närhet}$$

Tanken är att föreningen av täthet och mångfald ökar sannolikheten eller möjligheten för att du har användbara saker, platser och människor i närheten.

Det som lockar med städerna är de ömsesidiga fördelarna. Städerna har inbördes system eller arrangemang som stöder symbiotiska förhållanden. Det finns minst tre sådana fördelar som kan förklara lockelsen i en tätbebyggd, mångfasetterad miljö: korta avstånd, gemensamma resurser och en gemensam identitet.

Närhet till människor och platser kan ge bättre tillgång till arbetsgivare och arbetstagare, lärare och leverantörer, butiker, skolor och tjänster – var och när du än behöver dem. I en stad blir närheten möjlig genom gemensamma resurser som offentliga platser, sjukhus, bibliotek, universitet och kollektivtrafik. Det handlar om att befinna sig närmare de ställen där beslut fattas och upptäckter görs, där ny kunskap växer fram, mode skapas, trender startar och kultur äger rum.

Närhetskonceptet innebär att avståndet i stadsmiljön kan översättas till tid, med fördelen att kunna göra och uträtta många olika saker på samma dag, under samma morgon, eller till och med inom samma timme.

Vi känner till att infrastrukturkostnaderna per capita minskar med tätare bebyggelse. Fler människor innebär dessutom fler kunder, vilket gör att en större variation av affärsverksamheter och kulturella aktiviteter kan växa fram och blomstra. Teoretiskt sett kan man säga att ju större stad, desto större gemensamma resurser. Det är just tillgången till dessa resurser som kompenserar för det av och till trånga och kompakta livet i de större städerna.

En annan fördel är den gemensamma identiteten med omgivningen; en identitet som uppstår när vi delar utrymmen och resurser. Denna samhörighetskänsla visar sig ofta i den stolthet människor känner över sin stad, de olika stadsdelarna och lokala hjältarna, de offentliga byggnaderna, parkerna, gågator och strandpromenader, och dess idrottare och artister. Den lokala urbana identiteten är ofta starkare och kanske mer relevant än den nationella, kulturella eller etniska identiteten. Den är inkluderande på ett sätt som man nog kan hävda gör den till en av de sundaste formerna av kollektiv identitet.

Ytterligare en fördel med tätbebyggda och mångfasetterade stadsmiljöer är de oväntade möjligheterna. I städer sker spontana och slumpartade möten och oväntade sammanträffanden. Den ständigt föränderliga konstellationen av människor är härligt oförutsägbar, och känslan finns att allt kan hända. Denna till synes obetydliga aspekt av livet i en stad är i själva verket väldigt betydelsefull.

Om vi får bättre insikt i vilka förhållanden som gör människor till goda grannar kan vi lättare förena täthet, mångfald och förändring. Då kan vi se dessa faktorer som fördelar snarare än utmaningar.

Vi borde inse att varje liten detalj i uppbyggnaden av stadsrummet skulle kunna bidra till välbefinnande, komfort och kontakt. Med samlokalisering och en bra balans mellan privata och offentliga behov behöver en aktiv tillvaro inte betyda en massa restid. Genom ett bra samband i den fysiska miljön, med allt man behöver på bekvämt avstånd, kan en stadsdel erbjuda bättre livsvillkor.

Vardagliga omständigheter och regelbundna möten blir betydelsefulla för oss. En sådan insikt kan med tiden övergå i tillgivenhet för planeten, människor och platser. Och ett förändrat tänkesätt leder i slutändan till ett förändrat beteende.

På så sätt är grannskapet inte en plats, utan en känsla.

01./02. Tvättomatkaféet Kissa i Tokyo. En tom bottenvåning i ett lugnt kvarter byggdes om till tvättomat med kafé, som snabbt blev en populär samlingspunkt.

01.

02.